

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА загальної психології
(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Вплив характеру та темпераменту на успішність навчання

Студента 4 курсу групи ПС-42
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Психологія»
за спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ
Колодяжний Н.М.

Керівник викл. Аккая К.О.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____
Кількість балів: _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)
_____
(підпис) (прізвище та ініціали)
_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2024 рік

ЗМІСТ

1	Вступ.....	3
	Розділ 1. Теоретичні аспекти впливу темпераменту і характеру	
2	індивіда на навчання.....	5
	1.1. Сутність понять «особистість», «індивід», «психофізіологічні	
3	особливості».....	5
	1.2. Характер і темперамент як один із факторів індивідуальності	
4	людини.....	11
	1.3. Фактори впливу на формування характеру і темпераменту	
5	здобувачів освіти.....	13
6	Висновки до розділу 1.....	15
	Розділ 2. Емпіричне дослідження взаємозв'язку	
7	характеру, темпераменту та успішності навчання.....	17
8	2.1. Методологія дослідження.....	17
9	2.2. Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.....	18
10	Висновки до розділу 3.....	36
11	Висновки.....	38
12	Список використаних джерел.....	40
13	Анотація.....	42
14	Додатки.....	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Кожна людина відрізняється від інших своїми особистими якостями. Серед цих якостей є такі, які є надзвичайно важливими при вивченні та засвоєнні теоретичного та практичного матеріалу. Існує твердження, що індивідуальність, в-першу чергу, спирається на психофізіологічні властивості особистості. До цих властивостей можна віднести такі, як врівноваженість, стійкість, витривалість нервових та емоційних процесів, фізичну та ментальну працездатність та інші. Деякі з них можуть змінюватися з часом, розвиваючись та вдосконалюючись, а деякі змінюються меншою мірою, проявляючи стійкість у часі. Однак, вчені виділяють певні типологічні властивості вищої нервової діяльності, які не змінюються на протязі всього життєвого циклу індивіда. Такі особливі ознаки можуть впливати на успішне або невдале засвоєння учбового матеріалу та подальші якісні та кількісні здобуття в освіті учнів, студентів, курсантів або ж загалом здобувачів незалежно від рівня освіти. Стійка неефективність виконання навчальних завдань призводить до негативних показників навчального процесу загалом та низьку успішність кожного конкретного здобувача. Окрім того така ситуація може призвести і до серйозних психологічних розладів самого учня (студента), таких як агресивність та невпевненість в собі, і як наслідок втрата можливості продовження навчання та отримання освіти, а в подальшому житті ризик бути «викинутим» з соціально-економічного середовища.

Незважаючи на те, що вивченням впливу психофізіологічних характеристик на ефективність здобуття освіти займаються психологи, вчені, практики це питання не втрачає своєї актуальності протягом багатьох років. За статистичними даними, Україна посідає перше місце у Європі за поширенням психічних розладів, а хронічний стрес, невизначеність та нові умови буття спричинені пандемією, а потім війною сприяють погіршенню психічного здоров'я учнів та студентів, що призводить до формування неефективності виконання поставлених завдань, посттравматичного синдрому. Це негативно, а найгірше системно впливає на всі

сфери життєдіяльності в Україні і соціально- економічній в тому числі. Незважаючи на те, що вплив психофізіологічних особливостей на навчання, є предметом дослідження багатьох науковців, педагогів, психологів, проблематика, досягнення високих результатів у навчанні, висвітлювалася недостатньо через необхідність врахування багатьох чинників. Надання психологічної допомог учням та студентам неможлива без розуміння особливостей оточуючого середовища та тих явищ, що впливають на психо-емоційний стан. Це вимагає від психолога вміння розпізнавати типові труднощі і надати конкретну допомогу.

Об'єкт дослідження – успішність навчання студентів.

Предмет дослідження – зв'язок темпераменту і характеру зі здобутками в навчанні студентів.

Мета роботи – встановити наявність або відсутність зв'язку темпераменту та характеру з предметною та суб'єктивною успішністю в навчанні.

У зв'язку з вище наведеним визначено **завдання** роботи:

1. Проаналізувати науково-психологічну літературу з тематики характеру, темпераменту та факторів успішного навчання.
2. Вивчити особливості темпераменту та характеру здобувачів освіти.
3. Виявити зв'язок особливостей темпераменту та характеру зі здобутками в навчанні.

Вибірка: 55 студентів 1-3 курсів, 50 жінки та 5 чоловіків, 3 першокурсника, 30 студентів другого курсу та 22 третьокурсника.

Гіпотеза: властивості темпераменту та характеру мають зв'язок з суб'єктивною та предметною успішністю навчання.

Методики дослідження: українськомовна адаптація каліфорнійського психологічного опитувальника, опитувальник Айзенка ЕРІ, анкетування.

Статистичні методи дослідження: кореляційний аналіз, аналіз розбіжностей за критерієм Манна-Уїтні та Краскела-Уоліса.

Практичне значення – матеріали роботи рекомендується використовувати у роботі психологів, що працюють з учнями, студентами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ТЕМПЕРАМЕНТУ І ХАРАКТЕРУ ІНДИВІДА НА НАВЧАННЯ

1.1 Сутність понять «особистість», «індивід», «психофізіологічні особливості»

Для розуміння природи особистості проаналізуємо поняття "людина", "індивід", "індивідуальність". Людина будучи істотою з генетично закладеним потенціалом стати справжньою людиною, поєднує в собі біологічний та соціальний напрямки розвитку. Біологічний розвиток передбачає розвиток певних аспектів людей як біологічного виду, до яких можна віднести прямоходіння, пристосованість рук до праці, високорозвинений мозок та інші морфологічні риси. Соціальний аспект розвитку полягає в тому що людина володіє свідомістю, яка вважається продуктом суспільним [11]. Тільки в суспільстві людина може розвинути свої біологічно закладені здібності до самосвідомості та саморегуляції. Завдяки взаємодії цих чинників ми отримуємо можливість розвивати різноманітні психологічні особливості мислення, уяви, мовлення. Всі три аспекти гармонійно поєднуються у людині.

Людина – це складна біоенергетична система, життєдіяльність якої забезпечується на трьох рівнях: фізіологічному, психічному та соціальному. На фізіологічному рівні людина виступає як представник тваринного світу і її розвиток підпорядковується усім відомим біологічним законам [11].

Фундаментальною властивістю живого організму є його відносна сталість, яка забезпечується певним, властивим цьому організмові, рівнем обміну речовин і енергії та характером перебігу життєво-важливих процесів.

У психологічній науці категорія особистості належить до базових понять і на сучасному етапі є найактуальнішою теоретико-методологічною проблемою. Поняття особистості належить до найбільш суперечливих тлумачень у сучасній психології.

Очевидно, що на сьогодні єдиного, загально визнаного підходу до визначення поняття особистості немає [7].

Тож, особистість - це система властивостей індивіда, яка сформована завдяки спільній діяльності та спілкуванню. Індивідуальність – це сукупність психологічних характеристик людини, які формують її своєрідність та відрізняє від інших [13]. Індивідуальність починається тоді, коли особистість стає своєрідною та неповторною.

С.Максименко у роботі "Генеза здійснення особистості", наголосив на тому, що особистість являється формою існування психіки людини, яка є ціліснісною особистістю, здатна саморозвиватися, самовизначатися, здатна до свідомої предметної діяльності і має свій унікальний та неповторний внутрішній світ [14].

У царині психології особистість виступає як складний, але захоплюючий феномен. Він служить ядром нашого буття, формуючи наші думки, емоції, дії та те, як ми сприймаємо світ. Ця багатогранна концепція охоплює різні аспекти людського існування, що робить вивчення особистості вирішальним для розуміння та виховання нашого психічного та емоційного благополуччя. До вивчення особистості можна підходити з різних точок зору, таких як теоретична, біологічна та соціальна психологія. Тим не менш, незалежно від кута зору, особистість служить відображенням відмінних атрибутів, якими володіють індивіди.

Ґрунтуючись на наведених вище визначеннях, можна зробити висновок, що індивід визначається набором психологічних рис, які піддаються соціальному впливу, очевидні у його взаємодії з іншими та залишаються відносно послідовними, зрештою формуючи його етичну поведінку.

У зарубіжній психології активно розвиваються кілька теорій особистості, які наведені на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1. Теорії особистості представлені зарубіжною психологією

Особистість – це складне поняття, яке включає своєрідні характеристики, риси та властивості людини. Визначення її особистого способу життя, способу сприйняття світу та її реакції на зовнішні події та стосунки. На формування та розвиток особистості протягом життя впливає багато факторів, наприклад генетичні фактори, передача, виховання, соціокультурне середовище, навчання, досвід і взаємодія з іншими. Аспекти, які включає особистість наведені на рисунку 1.2.

Особистість формується і розвивається протягом усього життя під впливом різноманітних чинників, таких як генетичні передавання, виховання, соціокультурне оточення, навчання, досвід, та взаємодія з іншими людьми.

Біологічна обумовленість людини підкреслюється індивідуальними якостями, що відрізняють її від тварин і є основою для формування особистості. Для цього використовується термін індивід. Індивід – це біологічна істота людини, що характеризується індивідуально-людськими якостями, підкреслено належить до людського роду. Таким чином, індивід має чіткі первинні властивості (вікові особливості та приналежність до певної статі, індивідуально-типові особливості, а також нейродинамічні властивості головного мозку, функціональні особливості

великих півкуль), які визначають психофізіологічні функції та структуру органічних потреб.

Рисунок 1.2. Аспекти особистості

Деякі вчені вважають поняття “індивідуальність” цілісною структурою будь-якої особистості. Або індивідуальність, як сукупність психічних, фізіологічних і соціальних особливостей конкретної людини з точки зору самотності, своєрідності та своєрідності цієї людини.

Отже індивідуальність (від лат. - неподільне) – це вищий рівень інтеграції особи на особистісно-індивідуальному рівні [12]. Індивідуальність відображає певну своєрідність особистості. Особистісний розвиток – це життєвий шлях людини. Особистісні характеристики людини в психології розглядаються з позиції їх прояву в процесі розвитку, формування та функціонування особистості. Класифікацію природних властивостей людини показано на рисунку 1.3.

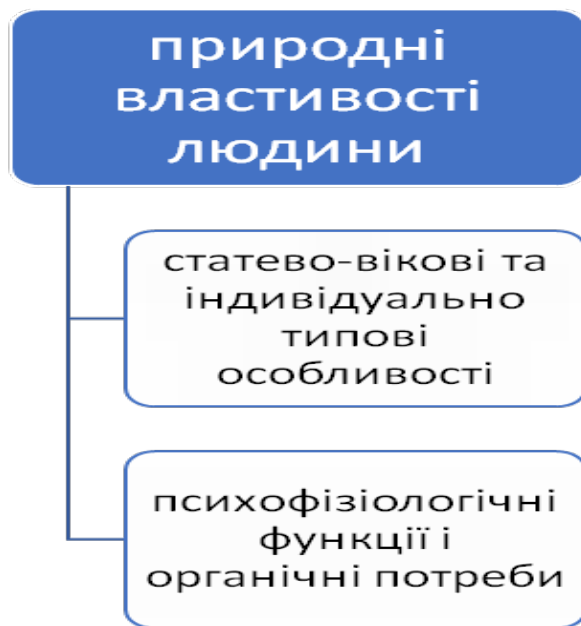

Рисунок 1.3. Класифікація природних властивостей людини

Вищий рівень індивідуальних властивостей - темперамент і задатки. Темперамент є фізіологічною основою характеру і відображає його динамічні характеристики. Важливою рисою особистості є також її здібності-вирішальні індивідуально-психологічні особливості, які визначають успішне виконання діяльності або серії заходів, незамінні знання, уміння та навички, створення комфорту та швидкого засвоєння нових методів і прийомів роботи. Водночас задатки представляють собою умови для розвитку здібностей, але не визначає здібності. У процесі психологічного розвитку особистості-задатки перетворюються та змінюються.

Для формування власного бачення щодо питання успішності навчання виникає необхідність розгляду поняття – «здібності».

У «Філософському словнику» [25] здібності визначаються як психічні властивості людини, які є індивідуально стійкими, які визначають успіх в різних сферах діяльності. Здібності — це вияв потенційних можливостей, які існують в діяльності. Кожна здібність становить складну синтетичну якість людини, в якій поєднуються окремі психічні властивості: чутливість, спостережливість, особливості пам'яті, уяви, мислення і т. д.

Також здібність – це особлива категорія психічних понять, яка виражає таку відповідність зовнішніх вимог і внутрішніх можливостей, що забезпечує більш продуктивне розв’язання задач певної діяльності.

Здібності являють собою «індивідуально-психологічні особливості суб’єкта, які виражають його готовність до оволодіння відповідними видами діяльності, їх успішного виконання. Це високий рівень інтеграції та генерації психічних процесів, якостей, відношень, дій та систем, які відповідають вимогам діяльності. Включають у себе як окремі знання, вміння та навички, так і готовність до навчання нових засобів та прийомів діяльності».

Отже, ми можемо сказати, що «навчальні здібності» – це сукупність індивідуально-психологічних особливостей (якостей, властивостей, психічних процесів) учнів, студентів, що виражають їхню готовність до оволодіння новими знаннями, вміннями, навичками та успішного виконання ними навчальної діяльності в закладах освіти та дома.

Але, все ж таки зазначимо, що одних навчальних здібностей недостатньо, потрібні умови та можливості, щоб їх реалізувати. Тому, виникає інше поняття, як «можливості здобувачів освіти».

Можливість визначається як:

1) допустимість, здійсненність чого-небудь (як правило, за наявності яких-небудь умов); 2) наявність умов, сприятливих обставин і т. п., що сприяють здійсненню чого-небудь.

У працях деяких вчених зазначається, що можливостями для підвищення потенціалу навчальної діяльності учнів, студентів є організаційні умови, технічні та кадрові ресурси, оперативне управління тощо.

У працях деяких вчених зазначається, що можливостями для підвищення потенціалу навчальної діяльності учнів, студентів є організаційні умови, технічні та кадрові ресурси, оперативне управління тощо.

Отже, зважаючи на сказане, сутність поняття «можливості здобувачів освіти» нами розглядається як сукупність певних умов, сприятливих обставин, ресурсів,

джерел тощо, що забезпечують формування і використання потенціалу учня, студента. На відміну від здібностей, які для формування потенціалу учнів, студентів можна вважати внутрішнім джерелом, а можливості учнів, студентів є, як правило, зовнішніми параметрами.

Отже, на нашу думку всі зазначені вище поняття - є взаємозалежними та нерозривними, бо саме потенціал учнів не буде результативним та розкритим у повній мірі, без забезпечення необхідних умов та можливостей (проекти, програми та інше), а це, в свою чергу, призводить до деградації, «затухання» навчальних здібностей учнів, студентів.

1.2 Характер і темперамент як один із факторів індивідуальності людини

Як відомо, психофізіологічні особливості нервової системи – це її природні, природжені властивості, які мають вплив на індивідуальні відмінності у формуванні здібностей і характеру особистості. Вчені й дослідники до основних особливостей нервової системи відносять: силу нервової системи, врівноваженість, та рухливість [19].

Сила нервової системи є показником працездатності та витривалості нервових клітин при впливі на них повторюваних або надсильних подразників. Основна ознака сили нервової системи щодо збудження полягає у здатності витримувати тривале або часто повторюване збудження без виникнення позамежного гальмування. Чим більша сила нервової системи, тим вищі пороги чутливості. Основна ознака сили нервової системи щодо гальмування полягає у здатності витримувати тривалу або часто повторювану дію гальмівного подразника. Сила нервової системи проявляється не в рівні продуктивності діяльності людини, а в тому, якими способами і за яких умов вона досягає цієї продуктивності.

Врівноваженість визначається як співвідношення основних нервових процесів, що беруть участь у виробленні позитивних або негативних умовних рефлексів.

Вчені довели, що рухливість нервових процесів визначається швидкістю обробки сигналів подразників і швидкістю виникнення та припинення нервових процесів. Це включає в себе здатність нервової системи швидко переходити від одних умовних рефлексів до інших в залежності від обставин.

Сьогодні деякі вчені використовують термін “діамічність”, тобто здатність нервової системи легко генерувати процеси збудження або гальмування. Основною ознакою цієї властивості є швидкість вироблення умовних рефлексів та їх диференціації. З поняття рухливості також виділяють властивість лабільності, що означає швидкість виникнення і припинення нервових процесів. Кожна властивість може проявлятися по-різному в контексті процесів збудження і гальмування.

Отже, треба говорити про урівноваженість нервових процесів по кожній з цих властивостей. У процесі онтогенезу особа формується як індивідуальність, нею отримуються специфічні властивості, що виражають індивідуальну своєрідність людини, прояву усіх його когнітивних, регуляторних і комунікативних процесів, усі аспекти його соціальної поведінки.

Вчені також зазначають, що до основних індивідуальних психофізіологічних властивостей особистості належить темперамент. Темперамент - це поєднання індивідуально-психологічних властивостей, які визначають загальну активність і динаміку діяльності суб'єкта. Існує багато класифікацій темпераменту, заснованих на різних наукових підходах, що широко висвітлено в літературі. Виділяють чотири основні типи темпераменту: холеричний, сангвінічний, флегматичний і меланхолійний. За класифікацією К.Юнга також виділяють такі типи, як екстраверти та інтроверти.

Кожен темперамент за даними вченого, має свій основний тип вищої нервової діяльності, який визначається співвідношенням двох нервових процесів: збудження і гальмування. Відповідно до цього виділяють чотири типи нервової системи, які є основою певних темпераментів.

Характеризуючи холерика, можна визначити його як сильний, неурівноважений, емоційно збудливий тип. Він має кращу продуктивність

там, же потрібна висока активність, захопленість, лідерські ролі, концентрація уваги тощо. Однак його слід по можливості усувати від конкретних ситуацій, тактовно вказувати на його недоліки, виховувати витримку.

Сангвініка описують як сильний, урівноважений лабільний тип. Він швидко пристосовується до нових умов, швидко вирішує професійні та побутові проблеми, емоційний, дуже комунікативний, проявляє високу мовну активність, схильний до компромісів.

Флегматик-сильний, урівноважений інертний тип. Він незмінний у ситуаціях, що вимагають стійкої уваги, повільний, терпеливий, продуктивний у монотонних умовах діяльності. Він зазнає труднощів при необхідності швидкого перемикавання в різних ситуаціях, швидкого прийняття рішень.

Меланхолік-це слабкий тип нервової системи. Це складний високочутливий тип, що вимагає тактовного підходу і особливого способу життя. Він болісно реагує на нервові перенавантаження та стресові ситуації, намагається уникати їх, оскільки наслідком для нього може стати депресія.

1.3 Фактори впливу на формування характеру і темпераменту здобувачів освіти

Основні завдання закладів вищої освіти зазвичай спрямовані на стимулювання пізнавальної та особистісної активності студентів у навчально-виховному процесі. У зв'язку з цим першочергового значення набуває дослідження наявності в студентів відповідних задатків, які є передумовою успішного навчання та складають систему психологічної готовності учнів і студентів до навчально-професійної діяльності. Також важливо вивчати пов'язані з цим труднощі.

Для глибшого розуміння питань впливу психофізіологічних особливостей на навчання сучасних підлітків необхідно розглянути основні психологічні особливості цього віку. Насамперед означимо межі цього періоду онтогенезу. Ми приєднуємося до поглядів Ф. Райса та К. Долджин, які розрізняють такі вікові періоди: 11–14 років

– молодший підлітковий вік, 15–17 років – середній підлітковий вік, від 17 років – старший підлітковий вік. В основі класифікації вікових періодів лежать певні закономірності розвитку дитини, знання яких і розкривають особливості того чи іншого віку. Складемо та ведемо складові психологічного портрету, рисунок 1.5.

Рисунок 1.5. Взаємопов'язані складові психологічного портрету

Провідна діяльність сучасного тінейджера характеризується домінуванням певного виду діяльності, в процесі якої відбувається формування та перебудова психічних процесів. Що далі впливає на особистісні зміни та особливості свідомості та самосвідомості.

Особливості життєдіяльності в сучасних умовах досить виразно впливають на психічні процеси і формування особистості. А саме використання в житті дітей та підлітків різного роду гаджетів та широке коло доступності інформації через інтернет. Крім того, свої певні, мабуть негативні, впливи зробили спочатку пандемія та перехід на он-лайн навчання, а потім повномасштабне вторгнення країни-агресора. Дані події спровокували різного роду погіршення психо-емоційних станів у різних вікових груп підлітків та молоді. Наслідком чого стала поява підвищеної чутливості дітей, тривожність, не впевненість в собі, збільшились випадки психо-соматичних станів. Все це є негативними факторами впливу на здатність учнів,

студентів сприймати та засвоювати навчальний матеріал. Як наслідок погіршення показників успішності та ефективності начального процесу.

Дослідники підліткового віку акцентують увагу на потребі у спілкуванні з однолітками, яка у сучасних, складних умовах буття набуває надзвичайної актуальності. Як вважають авторитетні психологи, саме спілкування є ключем до формування образу «Я» у підлітковому віці. Воно не тільки є основою соціальних відносин, але й виступає в ролі центрального утворення, за допомогою якого формується самооцінка та самосвідомість підлітка.

Саме спілкування допомагає підлітку постійно порівнювати себе з однолітками та формувати самооцінку. У спілкуванні та за допомогою його засвоюються норми соціальної поведінки, норми моралі, встановлюються відносини та повага один до одного» [1].

Набутий життєвий досвід, зрілі можливості, самосвідомість, інтелектуальний рівень сприяють тому, що у підлітковому віці починає чітко проявлятися рефлексія. Вона виявляється у тому, що підлітки вже усвідомлюють розбіжності між «Реальним-Я» та «Ідеальним-Я». Рефлексія – це здатність усвідомлювати не тільки свої особливості, а й те, як вони сприймаються іншими людьми, і будувати свою поведінку з урахуванням можливих реакцій з боку дорослих і однолітків [1; 12].

Отже, ми розглянули формування особливостей підліткового віку, які допоможуть зрозуміти причини появи тих психологічних феноменів, які з'явилися у сучасних підлітків під впливом пандемії, війни та он-лайн навчання.

Висновки до розділу 1:

1. Особистість визначається як унікальна система психічних та фізіологічних характеристик, що формують індивідуальність людини. Психофізіологічні властивості, зокрема, темперамент, впливають на цю систему, визначаючи поведінку, реакції та сприйняття світу індивіда. Характер є однією зі складових особистості та визначається як динамічна та упорядкована сукупність індивідуально-психологічних

рис, що є найбільш стійкими. Темперамент та характер є факторами індивідуальності людини.

2. Темперамент визначається співвідношенням гальмування та збудження у корі головного мозку. Виділяють різні класифікації темпераменту: за властивостями нервової системи виділяють 4 типи темпераменту (меланхолік, флегматик, сангвінік та холерик), за енергетичними характеристиками виділяють екстравертів та інтровертів.

3. Навчальні здібності визначаються як сукупність індивідуально-психологічних особливостей, які виявляють готовність учнів і студентів до засвоєння нових знань, умінь та навичок, а також їх успішне використання в процесі навчання, яке відбувається як у навчальних закладах, так і вдома. Темперамент та характер, як індивідуальні особливості, скоріше за все мають вплив на навчальні здібності та як результат – на успішність навчання студентів.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ХАРАКТЕРУ,ТЕМПЕРАМЕНТУ ТА УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

2.1. Методологія дослідження

Вибірку склали 55 студентів 1-3 курсів. З них 3 студенти першого курсу, 30 студентів другого та 22 студенти третього курсу. За статтю розподіл представлений таким чином: 50 жінок та 5 чоловіків.

Для дослідження було застосовано такі психодіагностичні методи:

1. Опитувальник Айзенка ЕРІ-використовується для виміру таких характеристик темпераменту як:інтроверсія,нейротизм,має три шкали,мінімальний бал за шкалу екстраверсія-інтроверсія 0-2 бали,максимальний 19-24,мінімальний бал за шкалу стабільність-не стабільність схожі зі шкалою екстраверсії-інтроверсії,в шкалі відвертості мінімальний бал 0,а максимальний 9,опитувальник містить 57 запитань,з яких за 24 питаннями оцінюються екстраверсія-інтроверсія,інші 24 запитання характеризують нестабільність-стабільність,та останні 9-входять в шкалу відвертості і вірогідності результатів дослідження.Досліджуваний повинен чесно відповісти на твердження словом так або ні.Максимум 57 балів за весь опитувальник.

2. Каліфорнійський психологічний опитувальник-використовується для оцінки характеру,складається з 134 питань, в опитувальник входить двадцять шкал:домінантність,статус, відкритість ,спонтанність, самосприйняття, незалежність, емпатія, відповідальність ,конформність ,самоконтроль ,ввічливість ,звичайність благополуччя, толерантність ,досягнення через конформізм ,досягнення через незалежність ,практичність ,проникливість, гнучкість та жіночність-чоловічність.Ці шкали можуть бути згруповані в такі категорії:

1.відносини з іншими-наскільки людина врівноважена та впевнена у собі.

2. управління собою-те як людина може пристосовуватись,наскільки вона зріла та відповідальна.

3. мотивація-наскільки людина здатна самореалізуватись.

4. особистісні характеристики-визначає характерологічні особливості людини.

максимальна кількість балів-134.

3. Анкетування, яке дозволяє отримати дані про предметну та суб'єктивну успішність (Додлаток А). Предметна успішність оцінювалася за середнім балом останньої сесії. Суб'єктивна успішність представляє собою ступінь задоволеності студентами 1) своїм навчанням в університеті, 2) обою як студентом та 3) результатами свого навчання. Кожне з питань студенти могли оцінити від 1 до 7, де 7 – найменша задоволеність. Загальний бал суб'єктивної успішності був підрахований за допомогою середнього арифметичного з оцінок за цими трьома питаннями.

Для статистичного аналізу використовувалася описова статистика для представлення основних тенденцій даних, U-критерій Мана-Уїтні та критерій Крускала-Уоліса для аналізу розбіжностей між групами, а також кореляційний аналіз за методом Спірмена.

2.2. Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.

Середні та стандартні відхилення за різними показниками успішності навчання представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Предметна та суб'єктивна успішність студентів

	Середнє	Ст.відхилення	Мінімум	Максимум
Предметна успішність	85.333	10.452	59.500	99.630
Сер.суб.успішність	3.430	1.354	1.000	6.330
Задоволені своїм навчанням	3.364	1.508	1.000	7.000
Задоволені своїми результатами навчання в університеті	3.455	1.573	1.000	6.000
Задоволені собою як студентами	3.473	1.687	1.000	7.000

Для поділу студентів за групами, для предметної успішності було поділено на тих, хто має середній бал вище 90 балів (висока успішність) та нижче 90 балів

(умовно низька успішність). Для поділу студентів за суб'єктивною успішністю було отримано 3 проміжки (поділ на 3 рівні квантилі): висока успішність – найнижчі 33% балів (від 4 і нижче), середня успішність – від 2,67 до 4 балів та низька успішність (нижче за 2,67). Нагадаємо, що шкала суб'єктивної успішності є зворотною: чим вище бал, тим менше студенти задоволені своїм навчанням, їх результатами та собою.

Для аналізу впливу характеру та темпераменту на успішність навчання ми порахували описову статистику для всіх змінних за групами (предметна успішність, суб'єктивна успішність), порахували U-критерій Манна-Уїтні та критерій Крускала-Уоліса для змінних темпераменту та характеру за групами, та додатково провели кореляційний аналіз між змінними темпераменту та характеру з однієї сторони та предметної і суб'єктивної успішності з іншої.

Описова статистика групою предметної успішності представлена в таблиці 2.2. За обчисленнями U-критерію Манна-Уїтні результати подані в Додатку Б.

Ми можемо побачити, що в змінній “екстраверсія” середнє значення для групи з високою успішністю 11.935, а середнє значення для групи з низькою успішністю 11.625, і за критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються, ($p > 0.1$), таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково активні, товариські та спрямовані на зовнішній світ.

В змінній “нейротизм”, середнє значення для групи з високою успішністю-15.516, а середнє значення для групи з низькою успішністю-16.042, ($p > 0.1$) що може вказувати на те, що студенти з високою успішністю схожі зі студентами з низькою успішністю, за критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються, ($p > 0.1$). Отже студенти двох груп однаково можуть мати тривожність та нестабільність емоційного стану, схильність до депресивних станів.

Щодо змінної “домінантності”, середнє значення для групи з високою успішністю-5.065, а середнє значення для групи з низькою успішністю-5.417, за критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються, ($p > 0.1$),

Отже студенти двох груп однаково можуть бути відповідальними ,упевненими у собі та цілеспрямованими.

Таблиця 2.2

Середні та стандартні відхилення за властивостями темпераменту та характеру для студентів з різним рівнем предметної успішності

Змінна	Група за предметною успішністю		Ст.відхилення	Змінна	Група за предметною успішністю		Ст.відхилення
	Середнє	Ст.відхилення			Середнє	Ст.відхилення	
Екстраверсія	н	11.935	3.907	Самоконтроль	н	5.710	1.829
	в	11.625	4.604		в	5.375	2.018
Нейротизм	н	15.516	2.942	Ввічливість	н	7.387	2.076
	в	16.042	3.940		в	6.833	2.239
Домінантність	н	5.065	1.389	Звичайність	н	8.452	1.947
	в	5.417	1.742		в	8.125	1.227
Статус	н	6.032	1.703	Благополуччя	н	6.548	1.312
	в	6.292	1.781		в	6.750	2.069
Відкритість	н	5.903	2.119	Толерантність	н	6.161	1.734
	в	6.833	1.857		в	6.333	2.220
Спонтанність	н	5.677	1.796	Досяг.Кон.	н	6.871	1.284
	в	5.958	2.156		в	6.250	1.189
Самосприйняття	н	6.226	1.944	Досяг.Нез.	н	6.419	2.248
	в	6.625	2.081		в	7.208	2.000
Незалежність	н	13.645	2.916	Інт.Ефективність	н	5.548	1.823
	в	14.042	3.113		в	5.917	1.412
Емпатія	н	11.677	2.737	Проникливість	н	5.871	1.746
	в	11.917	2.448		в	6.375	1.408
Відповідальність	н	7.516	1.805	Гнучкість	н	4.806	2.007
	в	7.750	1.847		в	4.333	1.971
Конформізм	н	7.387	1.687	Жіночність	н	7.903	1.660
	в	7.250	1.917		в	7.875	1.569

Примітка: н-низький рівень предметної успішності, в – високий.

Змінна “статус” вказує на статус студента. Середнє значення для студентів з високою успішністю складає 6.032, а для студентів з низькою успішністю - 6.292 , за критерієм Мана-Уїтні дані групи однаково значущі ($p>0.1$).Отже студенти з високим середнім і з низьким середнім балом - амбітні ,прагнуть до успіху і благополучного життя.

Щодо змінної “відкритість”-ця змінна відображає рівень відкритості до нового досвіду та ідей серед студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-

5.903, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.833. за критерієм Мана-Уїтні дані групи мають тенденцію до зв'язку, ($p < 0.1$), отже студенти група студентів з високою успішністю - комунікабельні, оптимістичні, соціально компетентні, а студенти з низькою успішністю – не комунікабельні, прагнуть перебувати у тіні, уникають прийняття рішень, тримаються від інших на відстані.

“Спонтанність” Ця змінна вказує на рівень спонтанності у поведінці студентів. Середнє значення для студентів з високою успішністю складає 5.677, а для студентів з низькою успішністю- 5.958 За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p > 0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково прагнуть до суспільної уваги і визнання, полюбляють грати перед публікою, спонтанні, дотепні, ніколи не засмучуються.

“Самосприйняття”: Ця змінна відображає рівень самоспрямованості серед студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-6.226, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.625, За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p > 0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково упевнені в собі, вірять у себе, говорять про власну гідність і демонструють свою значущість.

Незалежність: Ця змінна вказує на рівень незалежності думок та дій серед студентів. Середнє значення для студентів з високою успішністю складає 13.645, а для студентів з низькою успішністю- 14.042 , За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p > 0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково самодостатні, винахідливі.

Емпатія: Ця змінна відображає рівень емпатії у студентів .Середнє значення для першої групи становить 11.677, а для другої групи- 11.917 , За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p > 0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково розуміють почуття інших, різнобічні, заповзятливі, мають хороші соціальні навички.

Відповідальність: Ця змінна вказує на рівень відповідальності у студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-7.516, а середнє значення для

групи з низькою успішністю-7.750. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково свідомі, серйозно ставляться до обов'язків, уважні до інших, надійні, відповідальні.

Конформність: Ця змінна відображає рівень конформності у студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-7.387, а середнє значення для групи з низькою успішністю-7.250. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково комфортно приймають звичайні правила й умови, легко підкорюються і підтримують традиційні методи і ідеї.

Самоконтроль: Ця змінна вказує на рівень самоконтролю серед студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-5.710, а середнє значення для групи з низькою успішністю-5.375. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково виконують паузу для роздумів, перш ніж діяти; намагаються контролювати емоції і запальність, пишаються своєю дисциплінованістю.

Ввічливість: Ця змінна відображає рівень ввічливості серед студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-7.387, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.833. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково представляють оточуючим сприятливий імідж, шанобливо ставляться до можновладців, дотримуються правил ввічливої поведінки.

Звичайність: Ця змінна вказує на ступінь звичайності у поведінці та переконаннях студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-8.452, а середнє значення для групи з низькою успішністю-8.125. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково вважають себе схожими на інших, мають традиційні погляди, практичний світогляд.

Благополуччя: Ця змінна вказує на рівень благорозуміння серед студентів. Середнє значення для першої групи 6.548, а для третьої групи- 6.750. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково життєрадісні, відчувають себе в хорошому фізичному та емоційному стані, вважають себе компетентними для того, щоб справитись з життєвими вимогами.

Толерантність: Ця змінна відображає рівень толерантності серед студентів. Середнє значення для групи студентів з високою успішністю становить 6.161, а для групи студентів з низькою успішністю- 6.333. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково відкриті, розумні, поважають права і переконання інших, не упереджені і не догматичні.

Досягнення через конформізм: Ця змінна вказує на ступінь спрямованості на досягнення у студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-6.871, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.250, за критерієм Мана-Уїтні дані групи мають тенденцію до наявності зв'язку ($p<0.1$). Отже студенти з високим середнім балом сильно мотивовані до досягнення, особливо в чітко визначених та структурованих умовах, цілеспрямовані, мають навички ефективної роботи, а студенти з низьким середнім балом мають труднощі в чітко структурованих і регульованих умовах роботи, не підкорюються, часто не встигають вчасно виконувати завдання.

Досягнення-незалежність: Ця змінна вказує на ступінь незалежності у досягненні мети у студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю- 6.419, а середнє значення для групи з низькою успішністю-7.208. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково віддають перевагу роботі, що дозволяє виявляти ініціативу і незалежне мислення, добре вмінуть визначати особисті цілі.

Інтелектуальна ефективність: Ця змінна вказує на рівень інтелектуальної ефективності у студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-5.548, а середнє значення для групи з низькою успішністю-5.917. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково комфортно і впевнено справляються з інтелектуальними та концептуальними завданнями, вербально швидко і гнучкі, добре усе обмірковують.

Проникливість: Ця змінна вказує на рівень проникливості у студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-5.871, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.375. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково володіють аналітичним розумінням людей і їх мотивації, швидко формують враження, не завжди теплі або співчутливі.

Гнучкість: Ця змінна вказує на рівень гнучкості у студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-4.806, а середнє значення для групи з низькою успішністю-4.333. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково полюбляють зміни і різноманітності, вважають звичайну рутину нудною, кмітливі і дотепні.

Жіночність-мужність: Ця змінна вказує на ступінь жіночності серед студентів. Середнє значення для групи з високою успішністю-7.903, а середнє значення для групи з низькою успішністю-7.875. За критерієм Мана-Уїтні дані групи статистично значущо не відрізняються ($p>0,1$) таким чином студенти як з високим, так і з низьким середнім балом однаково чутливі до почуттів інших, схильні інтерпретувати події з особистої точки зору, часто відчують себе вразливим, мають сильну потребу в приналежності.

Отже ми можемо сказати, що студенти з високою та низькою успішністю мають подібні рівні багатьох особистісних характеристик таких, як екстраверсія, нейротизм, домінантність, спонтанність, самосприйняття, незалежність, емпатія,

відповідальність, толерантність, конформність, самоконтроль, ввічливість, звичайність та благополуччя. Схожість особистісних характеристик між студентами з високою та низькою успішністю може мати кілька важливих наслідків та значень: розуміння індивідуальних потреб: подібні особистісні риси вказують на те, що обидві групи студентів можуть мати схожі потреби, бажання та проблеми. Це дозволяє навчальним установам та педагогам краще розуміти, які підходи можуть бути найбільш ефективними для всіх студентів, незалежно від їхньої успішності. Удосконалення навчальної програми: Знання про схожі особистісні риси може допомогти удосконалити навчальні програми та підходи до навчання, забезпечуючи більш ефективне врахування потреб різних типів студентів.

Підвищення емпатії та розуміння: Розуміння того, що студенти з різним рівнем успішності мають схожі особистісні характеристики, може сприяти підвищенню емпатії та розуміння один одного серед навчальної спільноти.

Відмінності, пов'язані з успішністю: Існують деякі відмінності, що можуть віддзеркалювати рівень успішності студентів. Наприклад, студенти з високою успішністю можуть виявляти більшу відкритість, тобто бути комунікабельними, ініціативними та відкритими до знайомства з новими людьми та досягати більших досягнень через конформізм. З іншого боку, студенти з низькою успішністю можуть мати меншу тенденцію до досягнень через конформізм. Відмінності в особистісних характеристиках можуть вказувати на різні індивідуальні потреби та підходи до навчання. Наприклад, студенти з різним рівнем успішності можуть потребувати різних методів навчання або підтримки для досягнення своїх навчальних цілей.

Виявлення сильних та слабких сторін: Розрізнення особистісних характеристик може допомогти виявити сильні та слабкі сторони студентів. Це дає можливість зосередитися на розвитку сильних сторін та вдосконалити тих аспектів, де студенти потребують додаткової підтримки.

Розвиток індивідуальних підходів до навчання: Врахування відмінностей в особистісних характеристиках може стимулювати розробку індивідуальних підходів до навчання, які враховують потреби кожного студента окремо.

Удосконалення підтримки студентів: Розуміння відмінностей в особистісних характеристиках може допомогти удосконалити системи підтримки для студентів, забезпечуючи індивідуальні та спеціалізовані послуги для тих, хто має різний рівень успішності.

Ці різноманітні аспекти особистості можуть впливати на навчальні процеси. Наприклад, знання того, що успішні студенти проявляють більшу толерантність та досягають успіху через конформізм, може вказувати на необхідність створення учбових середовищ, які сприяють співпраці та колективній роботі. З іншого боку, студентам, які проявляють більшу незалежність, може бути корисною більша автономія та можливості для самостійної роботи.

Щодо описової статистики для всіх змінних за групою суб'єктивної успішності (див таблицю 2.3).

Ми можемо зробити висновок, що за змінною "екстраверсія", середнє значення для групи з високою успішністю 12.636, середнє значення для групи з середньою успішністю 9.800, а середнє значення для групи з низькою успішністю 12.444. За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, та середнім відрізняються на рівні тенденції ($p < 0.1$), група з високим середнім балом та середнім статистично значуще не відрізняються ($p > 0.1$), те ж саме можемо сказати і про групу з низьким середнім балом та середнім ($p > 0.1$) таким чином студенти з високим середнім балом і середнім - менш активні, не енергійні, не схильні до ризиків, з середнім і з низьким середнім балом однаково активні, товариські та спрямовані на зовнішній світ.

Нейротизм: Середнє значення для групи з високою успішністю-15.773, середнє значення для групи з середньою успішністю-15.933, а середнє значення для групи з низькою успішністю 15.556. За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом та група з середніми показниками середнього балу значуще відрізняються, група з високою успішністю, група з середньою успішністю, та група з низькою успішністю значуще не відрізняються ($p > 0.1$), таким чином студенти з

високим, середнім та низьким середнім балом можуть мати тривожність та нестабільність емоційного стану, схильність до депресивних станів.

Таблиця 2.3

Середні та стандартні відхилення за властивостями темпераменту та характеру для студентів з різним рівнем суб'єктивної успішності

Змінна	Група за суб'єктивною успішністю			Змінна	Група за суб'єктивною успішністю		
	Середнє	Ст.відхилення			Середнє	Ст.відхилення	
Екстраверсія	в	12,64	4,02	Самоконтроль	в	5,32	1,64
	с	9,8	3,59		с	6,53	1,55
	н	12,44	4,5		н	5,06	2,24
Нейротизм	в	15,77	4,23	Ввічливість	в	6,59	2,04
	с	15,93	2,69		с	7,8	2,21
	н	15,56	2,89		н	7,28	2,16
Домінантність	в	5,32	1,62	Звичайність	в	8,36	1,26
	с	5,33	1,4		с	7,93	2,22
	н	5	1,64		н	8,56	1,62
Статус	в	6,36	1,47	Благополуччя	в	7,14	1,73
	с	6,07	2,12		с	6,6	1,5
	н	5,94	1,73		н	6,06	1,63
Відкритість	в	6,5	1,92	Толерантність	в	6,27	1,83
	с	5,67	1,8		с	6,13	2,03
	н	6,61	2,35		н	6,28	2,11
Спонтанність	в	6,05	1,81	Досягнення через конформізм	в	6,55	1,41
	с	4,8	1,47		с	6,53	1,41
	н	6,33	2,22		н	6,72	1,02
Самосприйняття	в	6,23	1,63	Досягнення через незалежність	в	6,77	2
	с	5,93	2,31		с	6,53	1,92
	н	7	2,09		н	6,94	2,6
Незалежність	в	14,27	2,99	Інт.ефективність	в	5,77	1,66
	с	13,93	2,96		с	5,2	1,66
	н	13,17	3,03		н	6,06	1,63
Емпатія	в	11,77	2,18	Проникливість	в	5,95	1,59
	с	11,87	3,02		с	6,27	1,67
	н	11,72	2,82		н	6,11	1,68
Відповідальність	в	8	1,45	Гнучкість	в	4,05	2,21
	с	6,93	2,02		с	5,4	1,68
	н	7,72	1,96		н	4,61	1,79
Конформізм	в	7,14	1,98	Жіночність	в	8,18	1,71
	с	7,73	1,94		с	7,33	1,8
	н	7,22	1,35		н	8	1,24

Примітка: в-високий рівень суб'єктивної успішності, с – середній, н – низький.

Домінантність: Середнє значення для групи з високою успішністю-5.318, середнє значення для групи з середньою успішністю-5.333, а середнє значення для групи з низькою успішністю-5.000. За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, група з середніми показниками середнього балу, та група з низьким середнім балом значуще не відрізняються ($p>0.1$). Таким чином студенти з високим, середнім та низьким середнім балом відповідальні, упевнені у собі, переконливі, цілеспрямовані.

Статус: Середнє значення для групи з високою успішністю-6.364, середнє значення для групи з середньою успішністю-6.067, а середнє значення для групи з низькою успішністю-5.944, отже за критерієм Краскела-Уолліса група з високою успішністю і група з середньою успішністю, та низькою однаково значущі($p>0.1$), тобто ми можемо сказати, що студенти всіх груп - амбітні, прагнуть до успіху і благополучного життя, мають широке коло інтересів.

Відкритість: Середнє значення для групи з високою успішністю-6.500, середнє значення для групи з середньою успішністю-5.667, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.611, ($p>0.1$) отже. За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, середнім, та низьким статистично значущо не відрізняються, тобто можемо сказати, що студенти всіх груп комунікабельні, тягнуться до людей, любляють знайомитись з новими людьми і знаходитись в нових ситуаціях, оптимістичні.

Спонтанність: Середнє значення для групи з високою успішністю-6.045, середнє значення для групи з середньою успішністю-4.800, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.333, отже за критерієм Краскела-Уолліса група з високою успішністю і група з середньою успішністю мають тенденцію до розбіжностей ($p<0.05$, але $p<0.1$), група з високою успішністю та низькою успішністю однаково значущі ($p>0.1$) теж саме можемо сказати і про групу з середньою успішністю з групою низької успішності, тобто ми можемо сказати, що студенти з високим середнім балом студенти з середнім середнім балом- обережні,

скромні, не потребують уваги, дещо загальмовані, готові визнавати провину ,група студентів з низьким середнім балом ,та середня група,також студенти з високим середнім балом, та низьким- прагнуть до суспільної уваги і визнання, люблять грати перед публікою, спонтанні, дотепні, ніколи не засмучуються.

Самосприйняття: Середнє значення для групи з високою успішністю-6.227, середнє значення для групи з середньою успішністю-5.933, а середнє значення для групи з низькою успішністю-7.000, отже за критерієм Краскела-Уолліса група з високою успішністю ,середньою, та низькою однаково значущі ($p>0.1$), тобто студенти всіх груп - упевнені в собі, вірять у себе, люблять говорити про власну гідність і демонструвати свою значущість.

Незалежність: Середнє значення для групи з високою успішністю-14.273, середнє значення для групи з середньою успішністю-13.933,а середнє значення для групи з низькою успішністю-13.167, ($p>0.1$) отже, за критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, середнім, та низьким статистично значущо не відрізняються, отже студенти всіх груп однаково самодостатні, винахідливі, незалежні від інших, рішучі.

Емпатія: Середнє значення для групи з високою успішністю-11.773, середнє значення для групи з середньою успішністю-11.867, а середнє значення для групи з низькою успішністю-11.722, ($p>0.1$) тобто можемо зробити висновок, що за критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, середнім, та низьким статистично значущо не відрізняються, студенти всіх груп не вміють розуміти почуттів інших, дещо замкнуті, відчувають себе некомфортно в умовах невизначеності, часто відчувають, що його неправильно розуміють.

Відповідальність: Середнє значення для групи з високою успішністю-8.000, середнє значення для групи з середньою успішністю-6.933,а середнє значення для групи з низькою успішністю-7.722, ($p>0.1$) отже, За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом,середнім,та низьким статистично значущо не відрізняються, тобто можемо дійти висновку,що студенти всіх груп свідомі, серйозно ставляться до обов'язків, уважні до інших, надійні, відповідальні, досягають мети.

Конформність: Середнє значення для групи з високою успішністю-7.136, середнє значення для групи з середньою успішністю-7.733, а середнє значення для групи з низькою успішністю-7.222, отже за критерієм Краскела-Уолліса група з високою успішністю, група з низькою і група з середньою успішністю однаково значущі ($p>0.1$), тобто ми можемо сказати, що студенти з високим середнім балом студенти з низьким середнім балом , та середнім середнім балом комфортно приймають звичайні правила й умови, легко підкоряються і підтримують традиційні методи і ідеї.

Самоконтроль: Середнє значення для групи з високою успішністю-5.318, середнє значення для групи з середньою успішністю6.533,а середнє значення для групи з низькою успішністю-5.056, отже за критерієм Краскела-Уолліса група з високим середнім балом та середня група мають тенденцію до розбіжностей ($p<0.1$), теж саме ми можемо сказати і про групу з середнім та низьким середнім балом,а група з високим середнім балом і низьким – однаково виражені ($p>0.1$), тобто ми можемо сказати, що студенти з високим середнім балом, та студенти з середнім середнім балом роблять паузу для роздумів, намагаються контролювати емоції і запальність, пишуться своєю дисциплінованістю , перш ніж діяти, теж саме відноситься і до групи з середнім середнім балом та низьким середнім балом, а студенти з високим та низьким середнім балом - готові йти на ризик, відчувають сильні почуття і емоції; не тримають себе в руках, коли зляться або дратуються; спершу діють, а потім розмірковують.

Ввічливість: Середнє значення для групи з високою успішністю-6.591, середнє значення для групи з середньою успішністю-7.800,а середнє значення для групи з низькою успішністю-7.728, отже за критерієм Краскела-Уолліса група з високою успішністю, середньою, та низькою однаково значущі ($p>0.1$), тобто студенти всіх груп представляють оточуючим сприятливий імідж, шанобливо ставляться до можновладців, дотримуються правил ввічливої поведінки.

Звичайність: Середнє значення для групи з високою успішністю-8.364, середнє значення для групи з середньою успішністю-7.933, а середнє значення для групи з

низькою успішністю-8.556, ($p>0.1$) отже, За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, середнім, та низьким статистично значущо не відрізняються, тобто студенти всіх груп однаково вважають себе схожим на інших, мають традиційні погляди, практичний світогляд.

Благополуччя: Середнє значення для групи з високою успішністю-7.136, середнє значення для групи з середньою успішністю-6.600, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.056. За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим та середнім балом, а також середнім та низьким статистично значущо не відрізняються, тобто ми можемо сказати, що студенти всіх груп однаково життєрадісні, відчувають себе в хорошому фізичному та емоційному стані, вважають себе компетентним для того, щоб справлятися з життєвими вимогами. А ось між студентами з високою та низькою суб'єктивною успішністю було знайдено відмінності на рівні тенденції ($p<0.1$).

Толерантність: Середнє значення для групи з високою успішністю-6.273, середнє значення для групи з середньою успішністю-6.133, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.278, ($p>0.1$) тобто можемо зробити висновок, що за критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, середнім, та низьким статистично значущо не відрізняються, тобто ми можемо сказати, що студенти всіх груп, відкриті, розумні, поважають права і переконання інших, не упереджені і не догматичні.

Досягнення через конформізм: Середнє значення для групи з високою успішністю-6.545, середнє значення для групи з середньою успішністю-6.533, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.722, ($p>0.1$) За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, середнім, та низьким статистично значущо не відрізняються(мають тенденцію до розбіжностей),тобто можемо сказати, що студенти всіх груп мають труднощі в чітко структурованих і регульованих умовах роботи, не люблять підкорятися, часто не встигають вчасно виконувати завдання.

Досягнення через незалежність: Середнє значення для групи з високою успішністю-6.773, середнє значення для групи з середньою успішністю-6.533,а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.944, ($p>0.1$). За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом, середнім, та низьким статистично значущо відрізняються (мають тенденцію до розбіжностей), отже можемо сказати, що студенти всіх груп важко справляються з роботою в невизначених і неструктурованих ситуаціях, потребують чітких цілей і методів, безініціативні.

Інтелектуальна ефективність: Середнє значення для групи з високою успішністю-5.773, середнє значення для групи з середньою успішністю-5.200, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.056, ($p>0.1$) отже, За критерієм Краскела-Уолліса групи з високим середнім балом ,середнім, та низьким статистично значущо не відрізняються, тобто студенти всіх груп однаково комфортно і впевнено справляються з інтелектуальними та концептуальними завданнями, вербально швидкі і гнучкі, добре усе обмірковують.

Проникливість: Середнє значення для групи з високою успішністю-5.955, середнє значення для групи з середньою успішністю-6.267, а середнє значення для групи з низькою успішністю-6.111, отже за критерієм Краскела-Уолліса група з високою успішністю , середньою, та низькою однаково значущі ($p>0.1$), тобто студенти всіх груп - володіють аналітичним розумінням людей і їх мотивації, швидко формують враження, не завжди теплі або співчутливі.

Гнучкість: Середнє значення для групи з високою успішністю-4.045, середнє значення для групи з середньою успішністю-5,400,а середнє значення для групи з низькою успішністю-4.611, отже за критрієм Краскела-Уолліса група з високою успішністю , середньою, та низькою успішністю однаково значущі ($p>0.1$), тобто студенти всіх груп - люблять зміни і різноманітність, вважають звичайну рутину нудною, кмітливі і дотепні.

Жіночність: Середнє значення для групи з високою успішністю-8.182, середнє значення для групи з середньою успішністю-7.333,а середнє значення для групи з низькою успішністю-8.000, ($p>0.1$)отже, За критрієм Краскела-Уолліса групи з

високим середнім балом, середнім, та низьким статистично значущо не відрізняються, тобто студенти всіх груп однаково чутливі до почуттів інших, схильні інтерпретувати події з особистої точки зору, часто відчувають себе вразливим, мають сильну потребу в приналежності.

Судячи з наших результатів ми можемо сказати, що успішність не завжди прямо пов'язана з екстраверсією, але може бути вплив на певні аспекти соціальної взаємодії та спілкування. Нейротизм не виявляє певні відмінності між студентами з різними рівнями успішності. Студенти з високим середнім середнім та низьким балом проявляють схожі показники домінантності. Такі студенти є відповідальними, упевненими в собі та цілеспрямованими. Студенти всіх груп успішності мають схожі показники статусу. Вони амбітні та прагнуть до успіху, але можуть відчувати сумніви та не виявляти наполегливості. Студенти всіх груп мають схожі показники відкритості, що свідчить про їхню комунікабельність та оптимізм. Студенти з високим середнім балом та середнім середнім балом демонструють подібний рівень спонтанності, в той час як група з низьким середнім балом відрізняється. Ці студенти є енергійними та творчими, але можуть мати труднощі у вираженні себе.

Студенти всіх груп успішності відзначаються схожими показниками самосприйняття. Вони вірять у себе та власні сили, полюбляють говорити про власну гідність і демонструвати свою значущість. Студенти всіх груп мають подібні показники незалежності, що свідчить про їхню самодостатність та рішучість. Студенти всіх груп демонструють більшу емпатію, що може вказувати на вищий рівень розвиненості співчуття та розуміння почуттів інших.

Усі групи студентів однаково проявляють відповідальність, проте не виявлено статистично значущих відмінностей між ними. Це може свідчити про те, що рівень відповідальності не залежить від академічної успішності. Студенти всіх груп відзначаються схожими показниками конформності. Тобто студенти комфортно приймають звичайні правила й умови, легко підкорюються і підтримують традиційні методи і ідеї. Успішні студенти та ті, хто має низькі бали, роблять паузу готові ризикувати, не завжди тримають себе в руках, спершу діють, а потім розмірковують.

Усі групи студентів виявляють певний рівень ввічливості та поваги до інших, проте їх реакція на соціальні ситуації та взаємини з оточуючими може відрізнятися. Не виявлено статистично значущих відмінностей між групами за звичайністю, що може свідчити про те, що рівень звичайності не залежить від академічної успішності.

Успішність впливає на рівень благополуччя студентів середньої успішності, вони не зовсім комфортно почуваються в поточній ситуації, можуть турбуватися про здоров'я і особистих проблемах, схильні до тривоги, але не впливає на благополуччя студентів високої, та низької успішності. Студенти всіх груп можуть виявляти толерантність, що може вказувати на їх відкритість, розум, повагу до інших. Успішність може впливати на підхід студентів до роботи у структурованих та неструктурованих ситуаціях, вказуючи на різні стратегії досягнення успіху. Студенти всіх груп мають здатність до швидкого та гнучкого мислення, що сприяє здатності до ефективного розв'язання проблем. Успішність може впливати на рівень розуміння та аналізу мотивацій та поведінки інших, що може вказувати на більшу здатність до вирішення складних соціальних ситуацій. Успішність може впливати на підхід студентів до змін та різноманітності в їхній поведінці та діях.

Результати кореляційного аналізу між змінними темпераменту та характеру та предметної і суб'єктивної успішності з іншої, представлені в Табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Значущі кореляції між предметною та суб'єктивною успішністю і властивостями темпераменту та характеру

		Предметна успішність	Сер.суб. успішність	Задоволе- ність навчанням	Задоволе- ність результатами навчання	Задоволе- ність собою як студентами
Сер.суб. успішність	Rho Спірмена	-0.430				
	p-рівень	0.001				
Незалежність	Rho Спірмена					-0.286
	p-рівень					0.035
Благополуччя	Rho Спірмена		-0.366	-0.332	-0.300	-0.335
	p-рівень		0.006	0.013	0.026	0.012

Суб'єктивна успішність значуще корелює з предметною успішністю ($\rho = -0.430$, $p = 0.001$), студенти, які вчаться гарно, будуть задоволені своїм навчанням, собою як студентом та взагалі своїми результатами, а якщо вчаться погано, то будуть не задоволені.

Суб'єктивна успішність значуще корелює з благополуччям ($\rho = -0.366$, $p = 0.006$), студент який задоволений своїм станом, своїми результатами буде задоволеним життєвою ситуацією, життєрадісним, відчуватиме себе в хорошому фізичному та емоційному стані, вважатиме себе компетентним для того, щоб справлятися з життєвими вимогами, якщо має поганий стан, то не зовсім комфортно почуватиметься в поточній ситуації, може турбуватися про здоров'я і особистих проблемах, буде схильним до тривоги.

Благополуччя значуще корелює з задоволеністю своїм навчанням ($\rho = -0.332$, $p = 0.013$) студенти, які задоволені своїм навчанням – задоволені своєю життєвою ситуацією, життєрадісні, відчують себе в хорошому фізичному та емоційному стані.

Також благополуччя значуще корелює з задоволеністю своїми результатами навчання в університеті ($\rho = -0.300$, $p = 0.026$) Студенти, які мають високий рівень благополуччя, задоволені своєю життєвою ситуацією, життєрадісні, також мають високу задоволеність своїми результатами навчання в університеті.

Незалежність значуще корелює з задоволеністю собою як студентами ($\rho = -0.286$, $p = 0.035$). Високий рівень незалежності може також викликати стрес, особливо коли студенти відчують, що мають брати на себе всю відповідальність за своє навчання і успіх. Це може вплинути на їхнє загальне задоволення собою та своїми досягненнями.

Благополуччя значуще корелює з задоволеністю собою як студентами ($\rho = -0.335$, $p = 0.012$) Студенти, які відчують себе краще в фізичному та емоційному стані, менш критично ставляться до себе як до студента, можуть оцінювати свої досягнення позитивно, що може підвищити їхню задоволеність собою як студентами.

Зважаючи на вищенаведені кореляції ми можемо сказати:

Благополуччя: студенти, які задоволені своїм становищем, своїми результатами та загалом своїм життям, зазвичай відчуються щасливішими і впевненіше справляються з викликами навчання. Благополуччя може впливати на сприйняття студентами своїх досягнень. Високий рівень благополуччя може зробити їх більш об'єктивними у своїх оцінках та менше критичними до себе.

Незалежність: чим вищий рівень незалежності у студента, чим більше він винахідливіший, самодостатній, рішучий та незалежний від інших, тим більше задоволений собою.

Висновки до розділу 3:

1. Студенти з високою та низькою предметною успішністю мають подібні рівні властивостей темпераменту та характеру: екстраверсія ($M_1=19.935$, $SD_1=3.907$; $M_2=11.625$, $SD_2=4.604$), нейротизм ($M_1=15.516$, $SD_1=2.942$; $M_2=16.042$, $SD_2=3.940$), домінантність ($M_1=5.065$, $SD_1=1.379$; $M_2=5.417$, $SD_2=1.742$), спонтанність ($M_1=5.677$, $SD_1=1.796$; $M_2=5.958$, $SD_2=2.156$), самосприйняття ($M_1=6.226$, $SD_1=1.944$; $M_2=6.625$, $SD_2=2.081$), незалежність ($M_1=13.645$, $SD_1=2.916$; $M_2=14.042$, $SD_2=3.113$), емпатія ($M_1=11.677$, $SD_1=2.737$; $M_2=11.917$, $SD_2=2.448$), відповідальність ($M_1=7.516$, $SD_1=1.805$; $M_2=7.750$, $SD_2=1.847$), конформність ($M_1=7.387$, $SD_1=1.687$; $M_2=7.250$, $SD_2=1.917$), самоконтроль ($M_1=5.710$, $SD_1=1.829$; $M_2=5.375$, $SD_2=2.018$), ввічливість ($M_1=7.387$, $SD_1=2.076$; $M_2=6.833$, $SD_2=2.239$), звичайність ($M_1=8.452$, $SD_1=1.947$; $M_2=8.125$, $SD_2=1.227$) та благополуччя ($M_1=6.548$, $SD_1=1.312$; $M_2=6.750$, $SD_2=2.069$).

Студенти з високою та низькою предметною успішністю мають тенденцію до наявності розбіжностей за відкритістю ($M_1=5.903$, $SD_1=2.119$; $M_2=6.833$, $SD_2=1.857$) та досягненням через конформізм ($M_1=6.871$, $SD_1=1.284$; $M_2=6.250$, $SD_2=1.189$).

2. Студенти з низькою, середньою та високою суб'єктивною успішністю мають подібні рівні за такими властивостями, як нейротизм ($M_1=15.773$, $M_2=15.933$, $M_3=15.556$, $p>0.1$), відкритість ($M_1=6.500$, $M_2=5.867$, $M_3=6.611$, $p>0.1$),

незалежність($M_1=14.273$, $M_2=13.933$, $M_3=13.167$, $p>0.1$), відповідальність($M_1=8.000$, $M_2=6.933$, $M_3=7.722$, $p>0.1$), звичайність($M_1=8.364$, $M_2=7.933$, $M_3=8.556$, $p>0.1$), благополуччя($M_1=7.136$, $M_2=6.600$, $M_3=6.056$, $p>0.1$), інтелектуальна ефективність($M_1=5.773$, $M_2=5.200$, $M_3=6.056$, $p>0.1$), Жіночність-чоловічність($M_1=8.182$, $M_2=7.333$, $M_3=8.000$, $p>0.1$), домінантність($M_1=5.318$, $M_2=5.333$, $M_3=5.000$, $p>0.1$), статус($M_1=6.364$, $M_2=6.067$, $M_3=5.944$, $p>0.1$), самосприйняття($M_1=6.227$, $M_2=5.933$, $M_3=7.000$, $p>0.1$), емпатія($M_1=11.773$, $M_2=11.867$, $M_3=11.722$, $p>0.1$), конформність($M_1=7.136$, $M_2=7.733$, $M_3=7.222$, $p>0.1$), толерантність($M_1=6.273$, $M_2=6.133$, $M_3=6.278$, $p>0.1$), досягнення через конформізм($M_1=6.545$, $M_2=6.533$, $M_3=6.722$, $p>0.1$), досягнення через незалежність($M_1=6.773$, $M_2=6.533$, $M_3=6.944$, $p>0.1$), ввічливість($M_1=6.591$, $M_2=7.800$, $M_3=7.278$, $p>0.1$), проникливість($M_1=5.955$, $M_2=6.267$, $M_3=6.111$, $p>0.1$), гнучкість($M_1=4.045$, $M_2=5.400$, $M_3=4.611$, $p>0.1$).

Студенти з низькою, середньою та високою суб'єктивною успішністю відрізняються на рівні тенденцій за екстраверсією ($M_1=12.636$, $M_2=9.800$, $M_3=12.444$, $p<0.1$), самоконтролем ($M_1=5.318$, $M_2=6.533$, $M_3=5.056$, $p<0.1$), благополуччям ($M_1=7.136$, $M_2=6.600$, $M_3=6.056$, $p<0.1$) та спонтанністю ($M_1=6.045$, $M_2=4.800$, $M_3=6.333$, $p>0.05$, $p<0.1$).

3. Було знайдено взаємозв'язки між суб'єктивною успішністю та предметною успішністю ($\rho = -0.430$, $p<0.001$), між суб'єктивною успішністю та благополуччям ($\rho = -0.366$, $p<0.006$), між благополуччям та задоволеністю своїм навчанням ($\rho = -0.332$, $p<0.013$), між благополуччям та задоволеністю своїми результатами навчання в університеті ($\rho = -0.300$, $p<0.026$), між незалежністю та задоволеністю собою як студентом ($\rho = -0.286$, $p<0.035$) та між благополуччям та задоволеністю собою як студентом ($\rho = -0.335$, $p<0.012$).

ВИСНОВКИ

1) Темперамент визначено як властивість особистості, сформовану на біологічній основі типу нервової системи через особистісний досвід людини, що визначає стиль діяльності індивіда значною мірою. Виділяють різні класифікації темпераменту: за властивостями нервової системи виділяють 4 типи темпераменту (меланхолік, флегматик, сангвінік та холерик), за енергетичними характеристиками виділяють екстравертів та інтровертів.

Поняття характеру виражає сукупність стійких індивідуальних особливостей особистості індивіда, що формуються та виражаються в міжособистісному спілкуванні та інших видах діяльності. Характер зумовлює типові способи поведінки індивіда в різних життєвих ситуаціях.

Темперамент та характер, за попередніми даними, мають вплив на навчальні здібності, які визначають успішність навчання.

2) Успішність навчання студентів може бути охарактеризована за її предметним (середній навчальний бал) та суб'єктивним (задоволеність своїм навчанням, його результатами та собою як студентом) компонентами. Встановлено, що успішність навчання, як об'єктивна, так і суб'єктивна, мало пов'язана з властивостями темпераменту та характеру. У студентів з різними рівнями предметної та суб'єктивної активності нейротизм, а також домінантність, статусність, самосприйняття, незалежність, емпатичність, відповідальність, конформність, ввічливість, звичайність, толерантність, досягнення через незалежність, інтелектуальна ефективність, проникливість, гнучкість та жіночність виражені на одному рівні.

Однак, для було встановлено і деякі розбіжності (здебільшого, на рівні статистичної тенденції). Так, студенти, що проявляють більшу відкритість та соціабельність, а також схильні до цілеспрямованості та вмотивовані до досягнення в чітко визначених ситуаціях, виявляють вищі бали в навчанні. З іншої сторони, студенти, що більш задоволені собою як студентами та своїм навчанням, є менш

екстравертованими, активними, виявляють нижчі рівні спонтанності та прагнення до соціальної уваги і визнання, однак виявляють вищі рівні самоконтролю та дисциплінованості. Також студенти, що мають низький рівень задоволеності своїм навчанням та собою виявляють нижчий рівень задоволеності своєю життєвою ситуацією та загалом мають нижчу життєрадісність.

3) Проведений кореляційний аналіз дозволив встановити, що чим кращий середній бал студента, тим вища в нього задоволеність своїм навчанням, його результатами та собою як студентом. Додатково за результатами кореляційного аналізу було встановлено зв'язки між характером і успішністю навчання, які не було помітно при аналізі розбіжностей. Зокрема, суб'єктивна успішність у навчанні взагалі та задоволеність своїм навчанням, його результатами та собою як студентом підвищується з підвищенням з підвищенням задоволеності життям та впевненістю в своїх компетенціях справлятися з вимогами життя. Задоволення собою як студентом також підвищується з підвищенням незалежності, самодостатності та рішучості.

Практичну значущість даного дослідження складає в тому, що знання зв'язку успішності навчання в її предметному та суб'єктивному вимірах з характерологічними та темпераментальними характеристиками можуть бути використані в побудові індивідуальних підходів до навчання студентів з різними рисами характеру та темпераменту.

Перспективами подальшого дослідження є розширення вибірки для підтвердження закономірностей, знайдених на рівні статистичної тенденції та встановлення причинно-наслідкової залежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття: у пошуках перспективи / В.Андрущенко // Філософія освіти. № 2, 2005. - № 1 (3), 2006.
- 2 Андрущенко В.П. Про концептуальні засади філософії освіти України / В.П.Андрущенко, В.С.Лутай // Практична філософія. — 2004. — № 2. - С.35-44.
3. Атанов Г.О.Теорія діяльнісного навчання / Г.О.Атанов. -К.:Кондор, 2007. - 185 с.
- 4 Базалук О.О. Філософія освіти: навч.-метод.посібник /О.О.Базалук. Н.Ф.Юхименко. -К.:Кондор. 2010. - 164 с.
- 5 Балл Г.О. До аналізу сутнісного змісту внутрішньої свободи особи / Г.О.Балл // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / За ред. акад. С.Д.Максименка. — К. : Нора-друк. 2003. — Вип. 23. — С. 35-47.
- 6 Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти /Г.О.Балл // Освіта і управління. - 1997. - Т.1.. ч.2. - 1997. - С.21-36
- 7 Балл Г.О. Психологічні аспекти гуманізації освіти: Кн. для вчителя / Г.Балл. - К.: - Рівне. 1996. - 128 с.
- 8 Балл Г.О. Про психологічні засади формування готовності до професійної праці / Г.О.Балл // Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: науково-методичний збірник / ред.І.А.Зязюн та ін.. -К.,1994. -С.98-100
- 9 Бех І.Д. Виховання сучасної вузівської молоді. Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи / Зб.наук.праць. - Вип.3. І.Д.Бех -К.. 2000 - С. 229-232.
- 10 Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод.посіб./ І.Д.Бех. - К.: ІЗМН. 1998. - 203с.
- 11 Бех І.Д.Виховання особистості: у 2-х кн.: навч.-метод.посібник /І.Д.Бех. - К.Либідь. 2003. -344 с.

12 Філоненко М. Психологія особистісного становлення лікаря: монографія/ М. Філоненко.-К: Центр учбової літератури. 2006.- 332с.

13 Максименко С.Д. Психологія в соціологічній та педагогічній практиці: методологія. методи. програми. процедури: навч.посіб. для вищої школи /С.Д.Максименко. -К.:Наукова думка. -1999. - 216 с.

14 Приходченко К.І. Формування особистісних якостей навчаючих у творчому освітньо-виховному середовищі навчального закладу / К.І.Приходченко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. 2011. -№1(8). -С.42-46.

15 Пов'якель НІ. Практична психологія креативності: навч.посібник (для студентів психологічних спеціальностей) / Н.І.Пов'якель. Т.М.Розова. -К.:Вид-во НПУ ім..М.П.Драгоманова. 2010. - 321 с.

16 Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л.Г.Подоляк. В.І.Юрченко. - К.: ТОВ "Філ-студія". 2006. - 320 с.

17 Приходько Ю.О. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. / Ю.О.Приходько. В.І.Юрченко. - К.: Каравела. 2012. - 328 с.

18 Психологічний словник /[за ред. В. І. Войтка]. - К. : Вища школа. 1982. - 216 с.

19 Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства: монографія/ Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020.- 131 с.

АНОТАЦІЯ

Колодяжний Н. Вплив характеру та темпераменту на успішність навчання

У роботі досліджено вплив характеру та темпераменту на успішність навчання. Характер визначався як виражена сукупність стійких індивідуальних властивостей особистості, що складаються і виявляються в поведінці, обумовлюючи типові її характеристики. Темперамент є сформованою на основі біологічних особливостей та особистісного досвіду властивістю особистості, що має значний вплив на стиль діяльності індивіда.

В ході емпіричного дослідження було проаналізовано результати середніх та стандартних відхилень за властивостями темпераменту та характеру для студентів з різним рівнем предметної та суб'єктивної успішності та кореляції між предметною та суб'єктивною успішністю і властивостями темпераменту та характеру.

В результаті проведення дослідження було виявлено, що предметна і суб'єктивна успішність навчання мало пов'язана з властивостями темпераменту та характеру. У студентів з різними рівнями предметної та суб'єктивної активності нейротизм, а також домінантність, статусність, самосприйняття, незалежність, емпатичність, відповідальність, конформність, ввічливість, звичайність, толерантність, досягнення через незалежність, інтелектуальна ефективність, проникливість, гнучкість та жіночність однаково виражені.

Однак, було встановлено, що чим кращий середній бал студента, тим вища в нього задоволеність своїм навчанням, суб'єктивна успішність у навчанні та задоволеність своїм навчанням, його результатами та собою як студентом підвищується з покращенням задоволеності життям та впевненістю в своїх компетенціях справлятися з вимогами життя, а також що задоволення собою як студентом також підвищується з підвищенням незалежності, самодостатності та рішучості.

Ключові слова: темперамент; характер; предметна успішність навчання; суб'єктивна успішність навчання; студенти.

ABSTRACT

Kolodyazhnyi N. Influence of character and temperament on academic success

The study examines the influence of character and temperament on academic success. Character is defined as a pronounced set of stable individual traits that are formed and manifested in activities and communication, determining typical ways of behavior. Temperament, as a personality trait formed through personal experience based on one's genetically determined type of nervous system, significantly determines an individual's style of activity.

In the course of the empirical study, the average and standard deviations of temperament and character traits were analyzed for students with different levels of academic and subjective success, as well as the correlations between academic and subjective success and the traits of temperament and character.

The study found that academic and subjective success is not related widely to the traits of temperament and character. Among students with different levels of academic and subjective activity, neuroticism, dominance, status, self-perception, independence, empathy, responsibility, conformity, politeness, normality, tolerance, achievement through independence, intellectual efficiency, insight, flexibility, and femininity were equally expressed.

However, it was established that the better the student's average grade, the higher their satisfaction with their studies. Subjective success in education and satisfaction with one's studies, their results, and oneself as a student increase with improved life satisfaction and confidence in one's competencies to cope with life's demands. Satisfaction with oneself as a student also increases with increased independence, self-sufficiency, and determination.

Keywords: temperament; character; academic success, subjective academic success, students.